

KALEV KESKÜLA ELU TULI

Kalev Kesküla. Kogutud luuletused. Koostanud Märt Väljataga. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011. 397 lk.

Varalahkunud sõbra Kalev Kesküla luuletuste kogumikule on koostaja Märt Väljataga kirjutanud autori omailma hästi avava järelsõna, mis ta enda väitel tugineb seitsmele märksõnale. Tegelikult saab märksõnu kokku kümme, sest kolm neist esineb seotud paarikuina. Sellist paratamatut paaris-käiku arendavad materialism ja idealism, ajalugu ja isamaa, armastus ja surm.

Kõige tähtsam Kesküla luuleteel oli viimane paarik, kus ka surm oli tavalisest kogukam ja algusest peale kohal (lk 386), nagu koostaja õigesti osundab. Kesküla oli euroopaliku meelelaadiga eesti luuletaja, kuid tänase päeva vaateveerult võib isegi öelda, et kogu Euroopa vaimuilm tuli ta loomingu juurde suuresti kui Surma and. Pean silmas just Jacques Derrida samanimelisest raamatust pärit kinnitust, mille kohaselt „annist tuleb alles jätta ainult andmine, andmise akt ja intentsioon, mitte antu, mis lõpuks midagi ei loe”.¹

Loodetavasti jõuab Derrida hilja-aegu eestindatud tarkusetera, milles Jan Kaus on muuhulgas juba näinud katset vahendada armastuse saladust,² poetide Valhallas ka Kalevi kõrvu, kuigi Derrida ei kuulunud tema lemmikmõtlejate kilda. Õigupoolest

¹ J. Derrida, Surma and. Tõlkinud M. Kangur, toimetanud M. Ott. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 156.

² J. Kaus, Armastuse saladus. – Sirp 10. II 2012.

pälvis sellele ainult üks filosoof, hilisem võrdleva kirjandusteaduse professor Richard Rorty.

Otseseoseid luule ja Kalev Kesküla isikuga aga on 75-aastase Richard Rorty vähihaigena surivoodis kirjutatud esseel „Elu tuli” (2007), kus autor leiab, et pidanuks oma elus veetma rohkem aega koos värssidega. Sest just seal lõomab elu tuli. Essee trükkiminekut autori silmad enam ei näinud. Kuid kaks aastat hiljem Eestimaal pihtis vähihaige luuletaja Kalev Kesküla oma luigelaulus, et Rorty on talle ikka natuke meeldinud ka.³ Elu tuli liitis sugulas-hinged, ehkki surma lävel.

Eesti luuleloos seostub „elu tule” kujund muidugi noore Gustav Suitsu ja revolutsioonilise 1905. aastaga. Kalev Kesküla noorus jääb teise aega ja Suitsugagi seob teda kaude ainult oma luuletuste avaldamine omaaegsetes noorte autorite koguteostes. Kesküla puhul polnud seegi omaalgatuslik. Suitsu osales 1901–1903 Tartus tema enda toimetusel ilmunud albumis „Kiired” I–III, Kesküla Tallinna koolipoisina aastail 1976–1979 väljaantud kolmes erinevas kogumikus. Ja oma tollaseid, paiguti salmikuluulele sarnanevaid riimitud värssse, loodusheiastusi ja igatsuslaule ei ole ta hiljem kogudesse võtnud. Alles nüüd on Märt Väljataga need koondanud selle raamatu lõpupeatükki „Juvenilia”, märkides samas, et oma tõelise hääle leidis autor 1980. aasta paiku (lk 383). Kuigi ka siis polnud Kesküla „elu tuli” praksuv, äikseline ega kõrge-

³ K. Kesküla, Elu sumedusest. Tallinn: Tuum, 2009, lk 24.

le loitev nagu noorel Suitsul, oli ta olemas ning hõõgus ja leegitses luulekujundeis.

Ent Gustav Suitsu esikkogu foonil kumab aatelise Eino Leino vari ja raamatu valmimisel on tuntav Soome tagapõhi. Kesküla „kodusoomlasest” loomingulise suunanäitaja ja kultuuri-mentori rolli täitis Pentti Saarikoski (1937–1983). Luuletuste kirjutamise kohta on Saarikoski ise oma päevikmärgmetes täheldanud: „Püüan teha nii, et aeg tunduks tõeline.”⁴ Sedasama on teadlikult teinud ka Kalev Kesküla. Luuletajana, kultuuritoimetajana, esseistina, veinikirjanikuna. Nii nad siis võitsid endile maailma – kaks põhjamaalast Euroopa serval.

„Kesküla ei ole aga individualist, tema luule on ustav oma ajale, põlvkonnale ja ligimestele,” (lk 385) iseloomustab Märt Väljataga maa- ja maailma keerukat sümbioosi Kalevi loomingus. Lisagem sinna veel luuletaja ausus iseenda ja teiste vastu. Võtme tema kui loovisiku hinge juurde ulatab otsijale Kalev Kesküla ise eespool kord juba viidatud raamatus „Elu sumedusest”, mis muuhulgas näitlikustab ka žanripiiride suhtelisust. Teos pälvis Kultuurkapitali proosapremia, aga seda võinuks sama hästi pidada (ja peetaksegi) esseistikaks või koguni (proosa)luuleks. Oma teadaolevalt kõige viimases intervjuus (Postimees 15. III 2010) tunnistas autor ise: „Algul püüdsingi „Elu sumedusest” teha luuletusi.” Tuli välja, mis tuli, aga tänini kiirgab sest raamatukesest vähemalt sama palju loitsulist väge kui autori vabavärsilise poeesia paremikust. Ja ta õpetab lugejat sumedust mõistma! Hästi sobib eelneva Soome-teema juurde tõdemus: „Soome on olnud mulle sume maa.”⁵

Ning sume on Kesküla luules miilav elu tuli. Ta võtab igas uues värsiraama-

⁴ P. Saarikoski, On või ei ole. Euroopa serval. Bretagne'i päevik. Tõlkinud P. Saluri. Tallinn: Varrak, 2007, lk 160.

⁵ K. Kesküla, Elu sumedusest, lk 54.

tus uue varjundi, olles kord pehme, kord hämar, kord mahe, kord tume. Ent ta ei kustu. Paiguti proosalisse vabajooksu lastud tekstis kumab ta läbi kujundite, olles endistviisi sume. Seejuures tuleb arvestada, et Kesküla luuleilmas tervikuna evib iga üksik-kogu pealkiri omaette sümboli tähendust. Pealkirja ning sisu seoseid aitasid nõukogude ajal vahel edukalt lahti mõtestada kirjastuse toimetaja poolt raamatule lisatud annotatsioonid. Sama meelt näikse olevat Märt Väljataga, kes on nood kunagised tekstid (lk 5, 63, 117) ka „Kogutud luuletustesse” kaasa võtnud. Eesti Vabariigi ajal paraku peavad kirjastajad lugejasõbralikku kaaneteksti (vahel isegi autori teksti toimetamist) pahatihti liigseks luksuseks.

Kalev Kesküla esikkogus „Läbi linnaöö” (1986) on miskipärast kipunud nägema mingit urbanistliku luule etaloni. Viimati tegi seda Rein Veidemann oma koolikrestomaatia tähenduse omandanud isiklikus kirjandusloos lähivaates, kus ta paneb Kesküla ja Priidu Beieri märksa hiljem debüteerinud fs-iga ühte patta ning nimetab neid Arvi Siia urbanistliku üksinduse jätkajaiks.⁶ Võib-olla kuulub selline üldistus autori eksistentsiaalse Eesti kontseptsiooni juurde, aga vähemalt Kesküla osas ei pea see kindlasti paika. Linn (vahel konkreetsete Tartu reaasidega) on ses luulekogus argine elukeskkond, kus isegi Surmal ja Jumalal on äärelinnas oma nukker korter (lk 11). Kusagil seal kohtub luuletaja maailma elu tuli ööga ja sünnib sumedus.

Kesküla luule tervikkontekstis näen „Läbi linnaöö” taustal Francis Scott Fitzgeraldi romaani „Tender is the Night”, mille pealkirja Enn Soosaar tõlkis „Sume on öö”. Ehk seal saigi alguse luuletaja lembus niihästi selle sõna kui ka mõiste *sumedus* vastu? Iga-

⁶ R. Veidemann, 101 Eesti kirjandusteost. Tallinn: Varrak, 2011, lk 151.

tahes Fitzgeraldi Dick Diver on sobilik mees, kelle seltsis noorusillusioonide purunemist üle elada, sest „See on olnud meie nägu / meie noores eas”, nagu kinnitab Kalev Kesküla (lk 61) „Läbi linnaöö” lõpus ning temast sõltumatult ka autori eakaaslasest „ihukriitik” Kajar Pruul.⁷ Küllap siis on!

Oma suure lemmiku Mati Undi loomingut kokku võttes kirjutas Kesküla, et Unt „vahendab eksistentsiaalset kogemust, *Grenzsituation*’i tühirannal või voore serval”.⁸ Poeetiliste väljendusvahendite piires, paiguti proosamaile kandudes, talitas ta ise samamoodi. Kesküla teine kogu „Aeg rannal” (1988) ongi ühe sellise piirsituatsiooni kajastus. Aeg tuli maa ja mere päält kui surm valgel hobusel (lk 68), Jeesus Kristus oli „Läti juudi sotsialist” (lk 89), öises linnas kulgesid aastad (lk 81) ja rannale veeres „eneseiroonia / hääletu appihüüd / elupõranda alt” (lk 77). Raamat ilmus laulva revolutsiooni aastal ja siis me olime kõik omamoodi rannal. Ka luuletaja Kesküla oma elu tule eksistentsiaalsetes värssides.

Eneseiroonia appihüüdu ja Richard Rorty „laheda ironia” (M. Väljataga) kutset kuulda võttes sai valmis „Eneseirooniline armastaja” (1991), mis pole kaugeltki enesekeskne. 49 sealset era- ja ühiselulist tähelepanekut on nii või teisiti seotud ajaloo ja isamaa asjadega. Kesküla kuulutab: „Minu usk sinu riigi lahkumise sisse / ei ole minust lahkunud” („Lahkumislaul”, lk 149).

„Vabariigi laulud” (1998) on rohkem suurejooneline poeetiline lavastus kui pelgalt luuletuskogu. Autor juhib oma mängu, segades päevakaja mütoloogiaga, põrgatades eri keeleregistreid ja külvates intertekstuaalseid vihjeid.

⁷ K. Pruul, Meie nägu meie noores eas. – Vikerkaar 1986, nr 2, lk 72.

⁸ Undi-jutud. Mälestusi Mati Undist. Koost K. Kesküla. Tartu: Hermes, 2008, lk 27.

Meie Vabariik töötab tal *city*’s euroremonttöödel (lk 185), sest tahab öndsaks saada. Kalevipoeg joob Euroopa veine, aga on juba ameerika tualettkultuuri laps, kellel taskus Ameerika pass (lk 219). Kas ei tule tuttav ette? „Oleks taasleitud Vabariik nõudnud luuletusi, oleks neid rohkem teinud”,⁹ kuulutab autor hiljem.

Ent „Külma kodumaa” 40 esseed ei ole ka ajalehtede tarbekaup!

Oma järelsõnas räägib Märt Väljataga Kalev Kesküla luule ringkäigust ja tõdeb, et „käesoleval sajandil pöördub ta tagasi isiklike kehaliste ja tundeliste elamuste juurde” (lk 383). See on nii ja samal ajal ei ole ka. Koostaja öeldu kehtib täielikult tema enda kokku pandud peatüki „Lahtised lehed” puhul. Kuid Kesküla ainsas XXI sajandi luulekogus „Platoni riigis” (2002), mis põhisosas on pere-, veini- ja kodukeskne (hellusest ja armastusest rääkimata), leiavad oma koha ka Euroopa Liit ja muutuv Vabariik. Sest „Brüssel pisaraid ei usu / Isamaa ei halasta” (lk 273). Siinse kirjatüki algust meenutades on terve tsükkel „Armastus töövabariigis” aga vaadeldav kui *hommage au Gustav Suits*, töövabariigi idee algataja.

Kalev Kesküla oli kindlasti üks Platoni ideaalriiki sobivaid tarkuseinimesi. Oma luule elu tule helgi (tekst dateeritud veebruariga 2010) oskas ta iseenda peatsetele matuselistelegi suunata: „Saatjatel on kingad / viksilt nõõritud / hinged paelaga / kaelas” (lk 359). Seda meeldivam tundub, et tänu vendade Väljatagade hoolele on meie lugemislaua nüüd Kalevi „Kogutud luuletused”.

ARNO OJA

⁹ K. Kesküla, Külma kodumaa. 40 esseed Vabariigi ihust ja hingest. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastus, 2002, lk 7.